

Robert Jagodziński – Wiceprezes Fundacji Aktywnej Rehabilitacji
Monika Mazur – Pełnomocnik Fundacji Aktywnej Rehabilitacji
Regionu Łódzkiego
Michał Matusiak – Instruktor Fundacji Aktywnej Rehabilitacji

„Projektowanie uniwersalne – tworzenie warunków dostępności, w szczególności dostępności architektonicznej, jako istotny element włączenia społecznego osób z niepełnosprawnością”

Wnioski z warsztatów szkoleniowych

Rekomendacje Fundacji Aktywnej Rehabilitacji „FAR”

Biuro Regionalne FAR w Łodzi

Wprowadzenie

Rekomendacje dotyczą postrzegania problematyki związanej z projektowaniem uniwersalnym, tworzeniem rozwiązań przyjaznych dla wszystkich użytkowników, w tym dla osób z niepełnosprawnością w szerokim kontekście dostępności do miejsc i usług, na które składa się dostępność architektoniczna, transportowa, informacyjna oraz w zakresie różnych form komunikacji.

Dla rzeczywistego włączenia społecznego kluczowe jest całościowe postrzeganie barier w podejmowaniu przez osoby z niepełnosprawnością aktywności w wymiarze indywidualnym i społecznym. Związane są one nie tylko z obecnością barier architektonicznych, ale również z dostępem do powszechnych usług, takich jak usługi: bankowe, ubezpieczeniowe, telekomunikacyjne, pocztowe i kurierskie, dostarczania energii elektrycznej, wody i gazu, turystyczne, transportowe, dotyczące edukacji etc.

1. Odejście od modelu likwidacji barier architektonicznych w stronę projektowania uniwersalnego

Tworzenie indywidualnej i publicznej przestrzeni w zakresie rozwiązań architektonicznych przyjaznej wszystkim użytkownikom, nie tylko w szczególny sposób wyróżnionej grupie osób z niepełnosprawnością, np. rodzice z małymi dziećmi, osoby starsze, osoby z czasowo naruszoną sprawnością organizmu, czy też rozwiązania ergonomiczne dla wszystkich użytkowników.

2. Motywacja negatywna a motywacja pozytywna w zakresie wypełniania zobowiązań prawnych dotyczących projektowania i realizacji inwestycji budowlanych zgodnie z zasadami dostosowania do osób z niepełnosprawnością

Podniesienie rangi i siły oddziaływania motywacji pozytywnej. Podkreślenie niezbywalnych praw każdego człowieka do godności i autonomii bez względu na to czy ktoś doświadcza niepełnosprawności. Nacisk na kampanie edukacyjne dotyczące znaczenia projektowania uniwersalnego i tworzenia przestrzeni publicznej dostępnej oraz przyjaznej dla wszystkich z udziałem osób niepełnosprawnych rozpoznawalnych medialnie (Tomasz Golob, Monika Kuszyńska), włączenie w akcje autorytetów, w tym osób cieszących się zaufaniem społecznym i dużą rozpoznawalnością.

Podjęcie inicjatyw, np. edukacyjnych pozwalających na odejście od stereotypu mówiącego, że projektowanie uniwersalne lub zgodnie z archaiczną już koncepcją likwidacja barier lub adaptacja, wiążą się z

wydatkowaniem znacznie większych środków niż w przypadku budownictwa nietroszczącego się o potrzeby wszystkich użytkowników.

Zwiększenie dostępu do praktycznych opracowań w formie poradników, w jaki sposób projektować uniwersalnie, ze szczegółowymi przepisami i rozwiązaniami, w tym konkretnymi dobrymi projektami, jak np. budynki i miejsca użyteczności publicznej nagrodzone w konkursach („Polska bez barier”)

Z regulacji prawnych zawartych w przedstawionych przepisach wynika jasno, że obiekt użyteczności publicznej i mieszkaniowego budownictwa wielorodzinnego należy projektować, budować i utrzymywać w sposób zapewniający niezbędne warunki do korzystania z niego przez osoby niepełnosprawne. Obowiązek ten nie dotyczy budownictwa jednorodzinnego, chociaż według nowych przepisów prawa budowlanego to nie urzędy wydające pozwolenie na budowę weryfikują zgodność inwestycji z obowiązującymi przepisami, ale zgodność tę potwierdza i gwarantuje sam projektant w specjalnym oświadczeniu dołączonym do projektu inwestycji, które zawierać musi dokładny opis dostępności.

W obowiązujących regulacjach zdecydowanie niedowartościowane są potrzeby osób w przypadku których medycznym podłożem niepełnosprawności jest dysfunkcja wzroku i słuchu. Konieczność pełniejszego uwzględnienia tej grupy osób w istniejących i planowanych aktach prawnych jak, np. Ustawa Kodeks urbanistyczno-budowlany.

3. Istotnym elementem podnoszenia poziomu niezależności indywidualnej i społecznej oraz adaptacji środowiska do potrzeb osób niepełnosprawnych jest zapewnienie dostępu do sprzętu pomocniczego oraz urządzeń i technologii wspomagających.

Częstym zjawiskiem jest okazjonalne lub całkowicie przypadkowe nabywanie sprzętu i urządzeń pomocniczych. Spowodowane jest to brakiem właściwej i skutecznej informacji o zaopatrzeniu. Możliwościami finansowymi osoby i jej najbliższych, aktywnością instytucji i organizacji udzielających wsparcia w miejscu zamieszkania oraz przedstawicieli firm zajmujących się sprzedażą sprzętu. Dodatkowo istniejącymi programami pomocowymi skierowanymi do osób niepełnosprawnych. Powszechna jest nieznamość przez same osoby z niepełno sprawnościami i ich otoczenie, zasad zaopatrywania się w sprzęt wspomagający oraz brak wiedzy dotyczącej indywidualnego dostosowania zaopatrzenia do własnych potrzeb, wynikających z posiadanych ograniczeń.

Niezbędne jest stworzenie kompleksowego, opartego na przejrzystych zasadach, racjonalnego ekonomicznie i sprawiedliwego społecznie systemu zaopatrywania osób z niepełnosprawnością w sprzęt ortopedyczny, przedmioty, urządzenia i technologie wspomagające oraz zaopatrzenie pomocnicze.

Przykładem potrzeby szerokiego, a jednocześnie bardzo specjalistycznego podejścia do postrzegania zagadnienia dostępności jest konieczność stworzenia określonych warunków w pracy, związanych z dostępem do stanowiska pracy oraz korzystaniem z urządzeń służących wykonywaniu czynności pracowniczych.

4. Biorąc pod uwagę fakt, iż obecność barier we własnym miejscu zamieszkania jest często najważniejszym czynnikiem utrudniającym podjęcie aktywności społecznej ważne jest zapewnienie specjalistycznego poradnictwa w zakresie rozwiązań adaptacyjnych na poziomie lokalnym:

Rozwiązanie 1

Adaptacja mieszkania do potrzeb wynikających z niepełnosprawności nie musi wiązać się z wykonaniem prac polegających na zniesieniu barier lub na instalacji urządzeń umożliwiających przemieszczanie się. W pierwszej kolejności dotyczyć może konieczności odpowiedniego ustawienia mebli i wyposażenia wnętrza, rezygnacji z niektórych przedmiotów, które mogą utrudniać funkcjonowanie. Aranżacja mieszkania, wykonana w trosce o optymalnie niezależne funkcjonowanie, może zatem oznaczać na przykład przestawienie łóżka pod ścianę, usunięciem stołu ze środka pokoju, rezygnacją z rozłożystej rośliny doniczkowej zajmującej wiele miejsca, zwinięciem wykładziny lub dywanu utrudniających poruszanie się, umieszczenie niżej półek, szafek kuchennych i przedmiotów szczególnie niezbędnych na co dzień.

Dobra adaptacja przestrzeni mieszkalnej wymaga dokładnego namysłu i wypróbowania w praktyce znacznej ilości rozwiązań oraz wybrania tych najlepszych. W zasadzie wszystkie zmiany powinny uczynić mieszkanie bardziej przyjaznym dla wszystkich, nie mogą zatem utrudniać życia i wykonywania codziennych czynności także innym domownikom.

Kilka lat temu uległam wypadkowi samochodowemu na skutek którego doznałam uszkodzenia rdzenia kręgowego, od tamtej pory

poruszam się na wózku inwalidzkim. Po pobycie w szpitalu, gdy wróciłam do domu okazało się, że w moim mieszkaniu jest wiele barier, na które wcześniej nie zwracałam uwagi. Bardzo mi zależało, aby moje mieszkanie nie przypominało oddziału szpitalnego, aby nie było widać specjalnych dostosowań, ale też żeby było funkcjonalne dla mnie i mojej rodziny. Niestety na początku nie wiedziałam gdzie można zwrócić się o pomoc w aranżacji mieszkania. Gdy wyszukiwałam dostosowania mieszkania dla osoby z niepełnosprawnością ruchową znalazłam wiele specjalnie skonstruowanych urządzeń, specjalnych szafek, uchwytów itp. Nie o to jednak mi chodziło.

Fot. 1 Łazienka przystosowana na potrzeby osoby z niepełnosprawnością.

Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Postanowiłam sama zaaranżować swoje mieszkanie. Na początku zlikwidowaliśmy dwa schodki, które prowadziły do drzwi wejściowych. Z kostki brukowej został ułożony chodnik z lekkim podniesieniem poziomym. W mieszkaniu meble zostały ustawione w taki sposób, abym miała

wszędzie swobodny dostęp. W kuchni otwierane szafki zostały zastąpione systemem z szufladami, dzięki którym dostęp do wszystkich produktów jest znacznie łatwiejszy. Rzeczy, które używam najczęściej są ułożone na niższym poziomie. W naszej kuchni nie widać żadnych dostosowań a jest funkcjonalna dla wszystkich. Gdy odwiedza nas babcia bardzo chwali umieszczenie piekarnika na wysokości blatu. Ciężko jej ze względu na wiek schylać się i takie rozwiązanie jej bardzo odpowiada. W mieszkaniu jeszcze przed wypadkiem wszędzie miałam zamontowane drzwi suwane, co okazało się zarówno wcześniej jak i w zaistniałej sytuacji bardzo dobrym rozwiązaniem. Najwięcej zmian musiałam wprowadzić w łazience. Ze względu na jej niedużą powierzchnię oraz narożną wannę, która zajmowała dużo miejsca, utrudniony był dostęp do pozostałych urządzeń sanitarnych. Zmieniliśmy poprzednią wannę na prostokątną, mniejszą i to zwiększyło wolną przestrzeń. Gdy zamawiałam umywalkę zwracałam uwagę, aby była bezsyfonowa, żebym mogła do niej swobodnie podejść wózkami. Bardzo częstym i dobrym rozwiązaniem jest zastosowanie prysznicza bez brodzika zamiast wanny.

Fot. 2 Łazienka zaadaptowana na potrzeby osoby niepełnosprawnej bez wykorzystania specjalnego dostosowania. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Często popełnia się mniejsze i większe błędy przy aranżacji mieszkań. Warto poświęcić na to więcej czasu i zastanowić się co możemy poprawić, aby nasze mieszkanie było uniwersalne i dostępne dla wszystkich.¹

Rozwiązanie 2

Wykorzystanie wszelkich dostępnych zasobów w celu adaptacji mieszkania do indywidualnych potrzeb związanych z niepełnosprawnością. Programy centrów pomocy rodzinie, celowe wsparcie ośrodków pomocy społecznej, akcje charytatywne, włączenie do programu pomocy przedstawicieli władz samorządowych.

Rozwiązanie 3

Usprawnienie procedury zamiany mieszkania z zastosowaniem różnych opcji np. zamiany niedostosowanego mieszkania stanowiącego własność osoby niepełnosprawnej na mieszkania będące w zasobach komunalnych.

- 5. Dużym problemem okazuje się dostępność szeroko pojętej przestrzeni publicznej, która w znacznym stopniu utrudnia bądź uniemożliwia samodzielne załatwianie spraw urzędowych. Po przystosowaniu mieszkania oraz zlikwidowaniu barier musimy zmierzyć się z ograniczeniami, które spotkać możemy korzystając z chodników, przystanków autobusowych, wejść do budynków czy też parkingów.**

Rozwiązanie 1

Ciągi komunikacyjne piesze (chodniki) nadal są dużą barierą w codziennym funkcjonowaniu. Powierzchnia chodników często zbudowana jest z nierówno osadzonych płyt chodnikowych, które w znacznym stopniu utrudniają poruszanie się po nich zarówno osobom z różnymi niepełnosprawnościami, ale też osobom starszym, rodzicom z dziećmi czy też kobietom w obuwiu na wysokim obcasie. Prostem i niewymagającym dużego nakładu finansowego rozwiązaniem jest wzięcie pod uwagę już na poziomie projektowania zastosowania kostki brukowej, a tam gdzie pozwala na to prawo budowlane kostki brukowej bezfazowej. W niektórych miejscach gdzie chodniki prowadzą do przejść dla pieszych czy też przecinają się z drogami rowerowymi brakuje oznaczeń dla osób z dysfunkcją wzroku. W takiej sytuacji powinno się stosować system

fakturowy, który pozwoli osobom z dysfunkcją wzroku na rozpoznawanie miejsc ze zmianą organizacji ruchu.

Rozwiązanie 2

Przystanki komunikacji miejskiej powinny być powiązane z ciągami pieszymi. Wokół przystanku należy zastosować system fakturowy dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Dla osób poruszających się na wózkach krawężniki powinny być obniżone, jednak należy zwrócić uwagę na komfort przemieszczania się osób słabo widzących. Krawężniki powinny mieć maksymalnie 2 cm wysokości, być wyraźnie oznakowane, opisane oraz posiadać sygnalizację dźwiękową.

Fot. 3 Przystanek autobusowy z niedostosowaną przestrzenią wokół niego.

Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Rozwiązanie 3

Ogromną barierą w przemieszczaniu się po aglomeracji miejskiej paradoksalnie mogą okazać się przejścia dla pieszych. Przejścia te często zakończone są wysokim krawężnikiem.

Fot. 4 Przejście dla pieszych. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Takie rozwiązanie uniemożliwia osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim bezpieczne i samodzielne korzystanie z takich przejść, natomiast osobom starszym czy też rodzicom z dziećmi w dużej mierze utrudniają i zmniejszają bezpieczeństwo podczas ich użytkowania. Przejścia dla pieszych powinny mieć zniwelowane progi, wyposażone powinny być w sygnalizację świetlną, jak również w ujednoliconą w każdym regionie kraju sygnalizację dźwiękową. Faktura powierzchni, zarówno poprzedzającej jak i na końcu przejścia dla pieszych powinna się wyodrębnić. Umożliwi to bezpieczne korzystanie z przejść dla pieszych osobom z dysfunkcją narządu ruchu oraz innymi niepełnosprawnościami.

Rozwiązanie 4

Kolejnym problemem okazała się dostępność obiektów użyteczności publicznej. Dużą barierą w np. urzędach czy też placówkach medycznych są niedostosowane pod względem odpowiednich wymiarów wejścia do tych budynków. Należy zadbać, aby wejścia były dostępne dla wszystkich. Szerokość drzwi musi wynosić 90 cm a próg nie może być wyższy niż 1 cm. Przed wejściem musi być koniecznie zastosowana przestrzeń o szerokości 150 cm, która pozwoli na bezpieczne manewrowanie wózkiem. Klamki powinny znajdować się na odpowiedniej wysokości, a schody powinny być odpowiednio oznaczone.

Fot. 5 Wyjście z budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Fot. 6 Wejście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Rozwiązanie 5

Ogromną barierą, również w komunikowaniu się są recepcje. Bardzo wysoko umieszczone lady/blaty uniemożliwiają osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim zapoznanie się z dokumentacją, czy też jej wypełnienie. Dobrym rozwiązaniem okazuje się obniżenie poziomu jednego blatu lub umieszczenie w pobliżu recepcji stolik, przy którym nie tylko osoby z niepełnosprawnością będą miały możliwość na wygodne zapoznanie się z dokumentacją.

Fot. 7 Recepcja w budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Rozwiązanie 7

Należy również pamiętać o odpowiednim zagospodarowaniu przestrzeni wokół budynków. Nawet, jeżeli obiekt będzie bardzo dobrze przystosowany pod kątem różnych niepełnosprawności, nie będzie on spełniał swoich funkcji, jeśli przestrzeń dookoła niego uniemożliwi korzystanie z tego obiektu. Należy zagospodarować odpowiedni teren na miejsca parkingowe dla osób z niepełnosprawnością oraz zniwelować bariery architektoniczne pomiędzy parkingiem a wejściem do obiektu. Jeśli budynek jest na innej wysokości niż chodnik, należy zastosować pochylnię o odpowiednich parametrach i nawierzchni.

Fot. 8 Dojście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Fot. 9 Dojście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Rozwiązanie 6

Miejsca parkingowe są również bardzo ważnym elementem, który ma wpływ na dostępność użyteczności publicznej. Należy zadbać, aby miejsca parkingowe umożliwiały swobodne wysiadanie i wsiadanie do samochodu, tak aby osoba poruszająca się na wózku miała odpowiednią ilość miejsca. Ważne, aby zadbać o to, aby po wyjściu z samochodu osoba poruszająca się na wózku miała dostęp do dostania się na chodnik.

W 2012 roku uległem wypadkowi komunikacyjnemu, podczas którego doznałem uszkodzenia rdzenia kręgowego i od tego momentu poruszam się za pomocą wózka inwalidzkiego. Moje życie zmieniło się diametralnie i szybko okazało się, że bariery, na które dotąd nie zwracałem uwagi bardzo utrudniły mi powrót do samodzielności. W początkowym etapie musiałem wyrobić sobie odpowiednie dokumenty, nie tylko te związane z niepełnosprawnością, również dowód osobisty, ponieważ poprzedni został zniszczony podczas wypadku. W trakcie mojej pierwszej wizyty w urzędzie, kiedy nie miałem jeszcze karty parkingowej upoważniającej mnie do parkowania samochodu na miejscu wyznaczonym dla osób z niepełnosprawnością, moja mama, która wszędzie mnie w tym czasie wozila, zmuszona była zostawiać samochód na zwykłym miejscu parkingowym. Okazało się wówczas, że miejsce to jest zbyt wąskie, abym mógł swobodnie przesiąść się z samochodu na wózek. Wtedy zdałem sobie sprawę z tego jak ważne jest, aby miejsca parkingowe dla osoby z niepełnosprawnością było szerokie oraz usytuowane tak, aby osoba na wózku inwalidzkim swobodnie mogła się z niego przedostać na chodnik. Niestety do dziś dnia możemy spotkać się z sytuacją, gdzie miejsce postojowe dla osoby z niepełnosprawnością

otoczone jest z każdej strony wysokimi krawężnikami, które uniemożliwiają osobie poruszającej się na wózku inwalidzkim samodzielne opuszczenie takiego miejsca.²

Fot. 10 Miejsce parkingowe dla osoby niepełnosprawnej obudowane krawężnikami, które utrudniają wydostanie się z tego miejsca na chodnik. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Fot. 11 Miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych z zagospodarowaną przestrzenią wokół, która umożliwia bezpieczne opuszczenie miejsca parkingowego. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.

Podsumowanie

Projektowanie uniwersalne to idea mająca na celu tworzenie rozwiązań dostępnych dla wszystkich. Dużą rolę w rehabilitacji oraz włączeniu do aktywności w życiu społecznym osoby niepełnosprawnej ma środowisko i miejsce w którym dana osoba przebywa. Wiązą się z tym bariery architektoniczne, które uniemożliwiają bądź w znacznym stopniu utrudniają powrót do samodzielności. Dzięki projektowaniu uniwersalnemu możemy ułatwić wszystkim dostęp do przestrzeni i budynków użyteczności publicznej. W przyszłości spowoduje to pełniejsze włączenie osób z niepełno sprawnościami do czynnego funkcjonowania w społeczeństwie, zgodnie z zapisami Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych.

Przypisy:

¹ Mazur Monika – Pełnomocnik Fundacji Aktywnej Rehabilitacji Regionu Łódzkiego, str. 6,7.

² Matusiak Michał – Instruktor Aktywnej Rehabilitacji, str. 16,17.

Wykaz fotografii:

1. Łazienka przystosowana na potrzeby osoby z niepełnosprawnością. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
2. Łazienka zaadaptowana na potrzeby osoby niepełnosprawnej bez wykorzystania specjalnego dostosowania. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
3. Przystanek autobusowy z niedostosowaną przestrzenią wokół niego. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
4. Przejście dla pieszych. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
5. Wyjście z budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
6. Wejście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
7. Recepcja w budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
8. Dojście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
9. Dojście do budynku użyteczności publicznej. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
10. Miejsce parkingowe dla osoby niepełnosprawnej obudowane krawężnikami, które utrudniają wydostanie się z tego miejsca na chodnik. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.
11. Miejsca parkingowe dla osób niepełnosprawnych z zagospodarowaną przestrzenią wokół, która umożliwia bezpieczne opuszczenie miejsca parkingowego. Źródło: Fundacja Aktywnej Rehabilitacji.